

คณะกรรมการกลางกลาโหม: การควบคุมอำนาจกองทัพ

ของคณะราษฎรหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 - 2477¹

ปรัชญากรณ์ ลครพล *

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Khana Kammakarn Klang Kalahom: The Control of Armed Forces Power by Khana Ratsadon after the Siamese Revolution, 1932-1934

Pratyakorn Lakhornphon *

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Academic Article

Article History:

Received 15 May 2019

Revised 13 September 2019

Accepted 7 November 2019

คำสำคัญ

คณะกรรมการกลางกลาโหม
กองทัพ

คณะราษฎร

Keywords:

Khana Kammakarn Klang
Kalahom
armed forces
Khana Ratsadon

* Corresponding author

E-mail address:

pratyakorn.lak@gmail.com

บทคัดย่อ

การควบคุมอำนาจกองทัพเป็นภารกิจสำคัญและเร่งด่วนของคณะราษฎรหลังการปฏิวัติสยาม 2475 เพราะกองทัพเป็นปัจจัยเดียวที่สามารถประกันความอยู่รอดทั้งของคณะราษฎรและระบอบการปกครองใหม่ที่เพิ่งสถาปนาขึ้น แต่ด้วยสถานะของคณะราษฎรฝ่ายทหารซึ่งมียศสูงสุดเพียงนายพันเอกและเป็นนายทหารระดับกลางในกองทัพ ทำให้ไม่สามารถได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงตามโครงสร้างกองทัพแบบเดิมได้ คณะราษฎรจึงได้มุ่งเน้นปรับปรุงกองทัพในด้านโครงสร้างและการบังคับบัญชาเป็นหลัก โดยได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจสำคัญในกองทัพด้วยการลดอำนาจของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม แล้วตั้ง “คณะกรรมการกลางกลาโหม” เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการสำคัญของกองทัพ ส่งผลให้คณะกรรมการกลางกลาโหมกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของคณะราษฎรในการควบคุมอำนาจกองทัพอย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากกรรมการในคณะกรรมการกลางกลาโหมส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้นำคณะราษฎร อีกทั้งยังมีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารราชการสำคัญของกองทัพ ทั้งการจัดโครงสร้างกองทัพ การแต่งตั้งโยกย้ายหรือปลดทหาร การจัดสรรงบประมาณทหาร และการจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ โดยที่รัฐบาลหรือสภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถแทรกแซงอำนาจของคณะกรรมการกลางกลาโหมภายในกองทัพได้

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “คณะราษฎรกับการปรับปรุงกองทัพบกไทย พ.ศ. 2475-2488” สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

The control of armed forces power was an important and urgent mission of the Khana Ratsadon (People's Party) after the Siamese Revolution of 1932. This was because the armed forces was the only factor that could guarantee the survival of both the Khana Ratsadon and the newly established regime. However, with the status of Khana Ratsadon's military leaders being of Colonel rank, and thus a middle-class officer in the army, they were unable to be appointed as high-level commanders according to the traditional armed forces structure. The Khana Ratsadon, therefore, focused on improving the armed forces in terms of structure and chain of command. The resultant change in structure of the armed forces major power reduced the power of the Ministry of Defense, and set up the "Khana Kammakarn Klang Kalahom" as the highest-level authority in important administrative matters related to the armed forces. This caused the Khana Kammakarn Klang Kalahom to be an important instrument for Khana Ratsadon's absolute control of the armed forces power, because most Khana Kammakarn Klang Kalahom members were leaders of the Khana Ratsadon. It also gave absolute power to the administration of the most important government branch of the armed forces, giving them power over the armed force's structure and organization, officer promotions, military budgets, and weapons procurement. The government or parliament at the time, meanwhile, could not intervene because of the absolute power of Khana Kammakarn Klang Kalahom in the armed forces.

1. บทนำ

การบริหารราชการแผ่นดินในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้มีการสถาปนาอภิรัฐมนตรีสภาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2468 เพื่อเป็นที่ปรึกษาการแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ (พระราชดำรัส, 2468, น. 2619) ซึ่งวาระการประชุมอภิรัฐมนตรีสภาส่วนใหญ่จะเป็นการพิจารณาข้อราชการสำคัญหรือเรื่องลับมากเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน (หลวงจักรปาณีศรีศิวิสุทธิ์, 2499, น. 98) ที่เสนาบดีกระทรวงได้เสนอขึ้นมาให้ที่ประชุมพิจารณาและให้พระมหากษัตริย์ทรงพระบรมราชวินิจฉัย เช่น การกำหนดนโยบาย งบประมาณ หรือการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการ เป็นต้น เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงพระบรมราชวินิจฉัยเป็นที่สุดแล้ว เสนาบดีกระทรวงซึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายรับนโยบายจึงจะสามารถนำนโยบายไปดำเนินการได้ (สำนักงานเลขาธิการ, 2557, น. 29-31)

ภายหลังที่คณะราษฎรทำการปฏิวัติสยามสำเร็จ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 อันมีผลให้พระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ในสถานะหัวหน้ารัฐบาลที่มีอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดินอีกต่อไป เนื่องจากอำนาจการบริหารราชการตามระบอบการปกครองใหม่เป็นอำนาจของคณะกรรมการราษฎรหรือคณะรัฐมนตรี (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2556, น. 13) ซึ่งประกอบด้วยกรรมการ 15 คน ในจำนวน 13 คนเป็นผู้นำคณะราษฎร (บุญเลอ เจริญพิภพ, 2475, น. 56-57) โดยที่คณะกรรมการราษฎรทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหาร มีเสนาบดีกระทรวงเป็นผู้รับนโยบายไปปฏิบัติและรับผิดชอบราชการทั้งหมดในกระทรวง (พระราชบัญญัติธรรมนูญ, 2475, น. 167-177)

การที่คณะราษฎรแต่งตั้งข้าราชการระดับสูงในสมัยระบอบเก่าให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎรหรือนายกรัฐมนตรี รวมไปถึงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง (ปั้น บุญยเกียรติและเฮง เล้ากระจ่าง, 2475, น. 70-71) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะข้อจำกัดด้านบุคคลของคณะราษฎรที่ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการทหารและพลเรือนระดับกลาง อีกทั้งด้วยบริบททางการเมืองในขณะนั้นจำเป็นต้องประนีประนอมกับกลุ่มอำนาจเก่าเพื่อให้การสถาปนาระบอบการปกครองใหม่ดำเนินต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม การประนีประนอมระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มอำนาจเก่าไม่ได้เกิดขึ้นในส่วนของกองทัพ เนื่องจากคณะราษฎรจำเป็นต้องควบคุมอำนาจกองทัพให้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ เพื่อเป็นหลักประกันความอยู่รอดของระบอบการปกครองใหม่และคณะราษฎร

หลังการปฏิวัติสยามเพียง 2 สัปดาห์ได้มีพระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475 ซึ่งมีผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในกระทรวงกลาโหมจากการปรับปรุงโครงสร้างใหม่ ที่แยกการบังคับบัญชากองทัพบกและกรมทหารเรือออกจากอำนาจของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม คือให้การบังคับบัญชากำลังทหารในกองทัพบกและกรมทหารเรือ

อยู่ในอำนาจของผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารเรือตามลำดับ แต่กองทัพบกและกรมทหารเรือยังคงเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงกลาโหม ซึ่งการปรับปรุงโครงสร้างกระทรวงกลาโหมแบบใหม่นี้ ได้ถูกใช้เป็นเหตุผลสำคัญของคณะราษฎรในการปลดนายทหารระดับสูงออกจากประจำการ (ประกาศกระทรวงกลาโหม, 2475, น. 1343)

การลดขนาดกระทรวงกลาโหมที่ส่งผลให้เสนาบดีกระทรวงกลาโหมถูกลดอำนาจตามไปด้วยนั้น ช่วยให้ผู้นำคณะราษฎรเข้าสู่ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงโดยเฉพาะในกองทัพบกได้โดยไม่ต้องเลื่อนยศ เนื่องจากบรรดานายทหารระดับสูงยศนายพลทั้งหมดในกองทัพบกถูกปลดออกจากประจำการ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้นำคณะราษฎรจะอยู่ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพบกและมีอำนาจบังคับบัญชากำลังทหารทั้งหมดในกองทัพบกก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วอำนาจการบังคับบัญชากำลังทหารของคณะราษฎรจำกัดอยู่เฉพาะหน่วยทหารในกรุงเทพฯ เท่านั้น เนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคคลของนายทหารคณะราษฎรที่ไม่มีเพียงพอและความไม่ปลอดภัยในการออกไปประจำการยังหน่วยทหารหัวเมือง ด้วยเหตุนี้การควบคุมอำนาจกองทัพบกของคณะราษฎรในช่วงแรกหลังการปฏิวัติสยาม จึงให้ความสำคัญกับการคุมหน่วยทหารที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นหลัก เพราะเป็นกำลังทหารส่วนใหญ่ของกองทัพบกและไม่ได้ได้รับผลกระทบจากการลดกำลังทหารในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2474)

นอกจากการคุมกำลังทหารส่วนใหญ่ของกองทัพบกแล้ว คณะราษฎรยังต้องควบคุมอำนาจการบริหารราชการสำคัญของกองทัพบกควบคู่กันด้วย เพราะในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะราษฎรต้องควบคุมอำนาจกองทัพบกให้ได้อย่างเบ็ดเสร็จเพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายของกองทัพบกที่เอื้อต่อการรักษาฐานอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎร ดังนั้น คณะราษฎรได้ตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งชื่อ “คณะกรรมการกลางกลาโหม” ประกอบด้วยกรรมการ 17 คน ซึ่งกรรมการส่วนใหญ่เป็นผู้นำคณะราษฎร มีอำนาจในการบริหารราชการสำคัญทั้งหมดของกองทัพ ได้แก่ นโยบาย การจัดโครงสร้าง งบประมาณ ยุทธวิธีปกครอง และการแต่งตั้งโยกย้าย (พระบรมราชโองการ, 2475, น. 210)

นอกจากนี้คณะกรรมการกลางกลาโหมยังมีคุณลักษณะพิเศษคือไม่ถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้โครงสร้างหรือในการบังคับบัญชาของหน่วยงานใดไม่ว่าจะเป็นกระทรวงกลาโหมหรือรัฐบาล ส่งผลให้การบริหารราชการของคณะกรรมการกลางกลาโหมไม่สามารถถูกแทรกแซงได้ด้วยเหตุนี้ผู้นำคณะราษฎรซึ่งเป็นทั้งผู้บังคับบัญชาระดับสูงในกองทัพและกรรมการกลางกลาโหมได้ใช้อำนาจของคณะกรรมการกลางกลาโหมเป็นเครื่องมือในการควบคุมและจัดการทรัพยากรที่สำคัญของกองทัพไม่ว่าจะเป็นงบประมาณหรือยุทธวิธีปกครอง ให้ถูกใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางทหารให้กับเฉพาะหน่วยทหารในกรุงเทพฯ ที่คณะราษฎรคุมกำลังอยู่ อย่างไรก็ตาม ผลกระทบ

จากการบริหารราชการกองทัพของคณะกรรมการกลางกลาโหม ได้สร้างปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างหน่วยทหารในกรุงเทพฯ กับหน่วยทหารหัวเมือง จากการที่คณะราษฎรได้ให้ความสำคัญกับเฉพาะหน่วยทหารในกรุงเทพฯ ที่เป็นฐานอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎร ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในความขัดแย้งทางการเมืองที่นำไปสู่การสู้รบกันระหว่างกองทัพรัฐบาลกับกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองในช่วงปลายปี พ.ศ. 2476

2. โครงสร้างและอำนาจของคณะกรรมการกลางกลาโหม

คณะกรรมการกลางกลาโหมเกิดขึ้นจากแนวคิดของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช หนึ่งในสี่ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกและผู้รับผิดชอบการปรับปรุงกองทัพหลังการปฏิวัติสยาม 2475 ซึ่งเหตุผลของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชในการเสนอให้ตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหมนั้น เนื่องจากการให้การบริหารราชการสำคัญของกองทัพดำเนินไปด้วยการตัดสินใจร่วมกันของคณะบุคคลแทนการตัดสินใจเพียงบุคคลเดียวอย่างในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ให้เสนาบดีกระทรวง กลาโหมมีอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการของกองทัพ ซึ่ง พ.อ.พระยาทรงสุรเดชมองว่าเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้กองทัพมีสภาพเสื่อมโทรม จากข้อจำกัดในด้านบุคคลของเสนาบดีกระทรวงกลาโหมที่ไม่สามารถรอบรู้ในทุกเรื่องของกองทัพทั้งในส่วนกองทัพบกและกองทัพเรือ จนนำไปสู่ความผิดพลาดในการตัดสินใจหรือวินิจฉัยในราชการสำคัญโดยเฉพาะเรื่องเทคนิคทางทหาร (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2475, น. 46-48)

ในการประชุมคณะกรรมการราษฎร พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการปรับปรุงกองทัพ ได้เสนอให้มีการตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหมขึ้น ซึ่งเป็นแนวคิดการปรับปรุงกองทัพแบบใหม่ของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชต่อที่ประชุมและได้อธิบายหลักการบริหารงานของกรรมการกลางกลาโหมว่า

“...เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยดี คือจะได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งสำหรับพิจารณาระเบียบงาน งานที่ทำนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภท

ก) กิจการใดที่เกี่ยวกับนโยบายของประเทศแล้ว เมื่อคณะกรรมการกลางได้เสนอเสนาบดี แม้เสนาบดีจะได้อนุมัติหรือไม่ก็ตาม นโยบายนั้นๆ จะต้องเสนอคณะกรรมการราษฎรวินิจฉัยอีกครั้งหนึ่งเสมอ

ข) กิจการใดที่เกี่ยวกับระเบียบการภายใน เมื่อคณะกรรมการนำเสนอเสนาบดี และเมื่อเสนาบดีอนุมัติแล้ว ให้จัดไปได้ทีเดียว ถ้าเสนาบดีไม่อนุมัติให้เสนอคณะกรรมการเพื่อออกความเห็น ถ้าเสียงข้างมากมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 1 ใน 3 ของคณะกรรมการที่มาประชุมแล้ว ให้ถือว่ากิจการนั้นเป็นอันใช้ได้” (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2475, น. 68-69)

จะเห็นว่าหลักการบริหารงานของกรมการกลางกลาโหมมีรูปแบบการคล้ายกับหลักการบริหารงานของคณะกรรมการราษฎรคือมีการวินิจฉัยในเรื่องต่าง ๆ ด้วยการใช้เสียงข้างมากในที่ประชุมเพื่อเป็นมติของคณะกรรมการ ส่วนเรื่องอำนาจของคณะกรรมการกลางกลาโหมมีอำนาจเต็มในการบริหารราชการสำคัญของกองทัพ และที่สำคัญคือคณะกรรมการกลางกลาโหมมีอำนาจหน้าที่อิสระ เนื่องจากไม่ถูกกำหนดให้อยู่ในโครงสร้างหรือการบังคับบัญชาของทั้งกองทัพหรือรัฐบาล ทำให้ไม่ถูกแทรกแซงจากกลไกหรืออำนาจรัฐส่วนอื่นไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการราษฎรหรือสภาผู้แทนราษฎร นอกเสียจากว่าผลการวินิจฉัยในข้อราชการใดของคณะกรรมการกลางกลาโหมมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายหลักของชาติ จะต้องเสนอต่อคณะกรรมการราษฎรให้ทำการวินิจฉัยก่อน รวมถึงการเสนองบประมาณและการออกกฎหมายที่จะต้องเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร

ในงานของธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ระบุว่าคณะกรรมการกลางกลาโหมอยู่ในโครงสร้างของกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 รวมทั้งกำหนดให้กองทัพบกและกรมทหารเรือขึ้นตรงกับคณะกรรมการกลางกลาโหม (ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2534, น. 163) ซึ่งผู้เขียนไม่เห็นด้วยในประเด็นดังกล่าว เนื่องจากในประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475 ได้กำหนดให้กิจการของกระทรวงกลาโหม 3 ส่วนเท่านั้น คือ กองบังคับการกระทรวงกลาโหม กองทัพบก และกรมทหารเรือ โดยที่เสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นเจ้ากระทรวงและมีหน้าที่ในงานธุรการทั่วไปของกองทัพ ส่วนคณะกรรมการกลางกลาโหมตามประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม ไม่ได้ระบุให้ขึ้นตรงกับตำแหน่งหรือหน่วยงานใดในกองทัพหรือรัฐบาล โดยคณะกรรมการกลางกลาโหมมีอำนาจในการบริหารราชการสำคัญของกองทัพ แต่ไม่มีอำนาจในการบังคับบัญชากำลังทหาร (พระบรมราชโองการ, 2475)

การประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ได้กล่าวแถลงหลักการและเหตุผลในการตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม ซึ่งเหตุผลส่วนใหญ่กล่าวถึงปัญหาของเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจหรือวินิจฉัยราชการสำคัญของกองทัพ รวมถึงข้อจำกัดของเสนาบดีกระทรวงกลาโหมที่ไม่สามารถจะรู้ในทุกเรื่องทางเทคนิคในกองทัพ จนเป็นสาเหตุให้เกิดความผิดพลาดในการบริหารราชการสำคัญของกองทัพ ทำให้ต้องมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาหนึ่งชุดซึ่งประกอบด้วยนายทหารผู้มีความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ มารวมเป็นกรรมการเพื่อวินิจฉัยหรือตัดสินใจแทนเสนาบดีกระทรวงกลาโหม

“แต่เดิมมาเมื่อเสนาบดีกระทรวงกลาโหมจะปฏิบัติการอย่างใด ๆ ก็ย่อมกระทำไปโดยไม่ต้องการปรึกษาหารือด้วยมีระเบียบแบบแผนวางไว้เป็นกำหนดตายตัวเช่นนั้น หากจะมีการปรึกษาหารือบ้างก็เรียกมาเป็นบางคนสัก 2-3 คน หรือเพียงคนเดียวคนหนึ่งซึ่งเห็นควรจะรับ

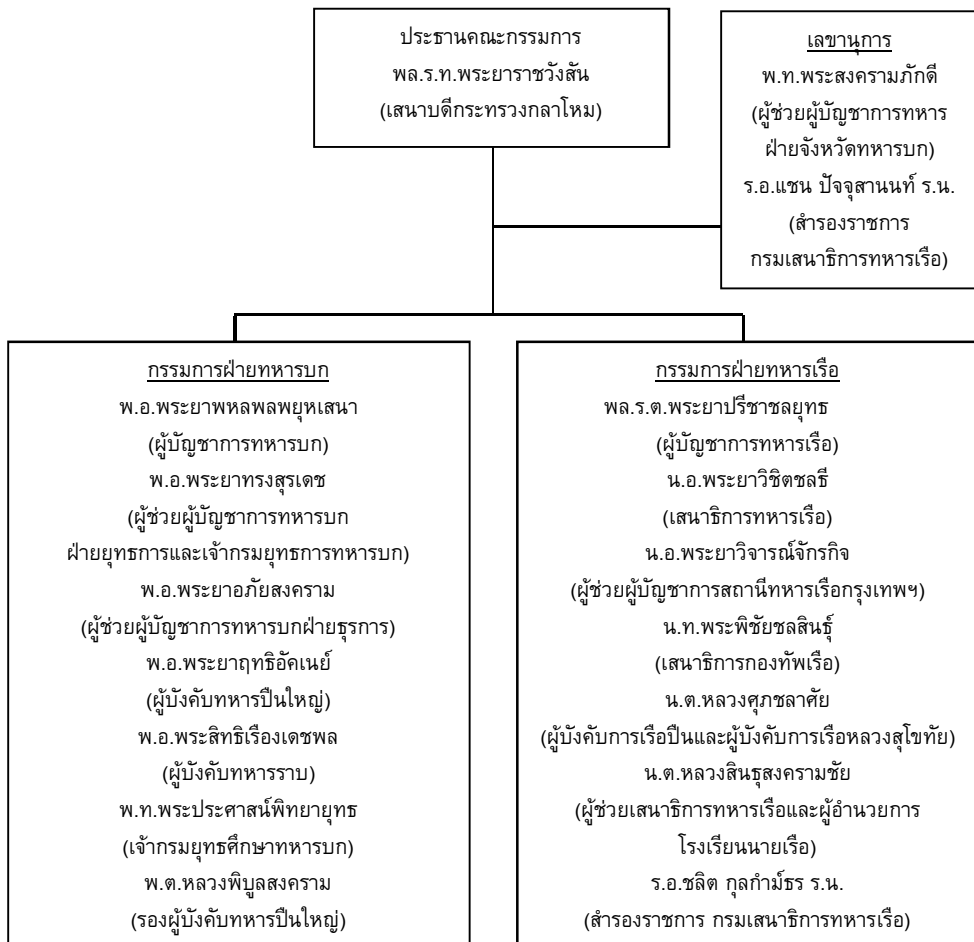
ปรึกษาได้ แต่ผู้ที่ถูกเรียกมาปรึกษาหาหรือนั้นจะลงความเห็นก็ได้เด็ดขาดหรือถ้าเสนาบดีไม่มีความเห็นพ้องกับผู้เรียกมาหาหรือด้วย เสนาบดีก็จะกระทำไปตามพลการตนเอง อนึ่งแต่เดิมยังมีได้รวมทหารบกกับทหารเรือเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน ฝ่ายทหารบกตัวเสนาบดีเป็นทหารบกและมีหน้าที่จะต้องวินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับทหารบกโดยเฉพาะซึ่งนับว่าพอค่อยยังชั่ว แต่ถึงกระนั้นก็ดีเสนาบดีก็ไม่สามารถที่จะตัดสินเรื่องที่ต้องวินิจฉัยให้เป็นการเด็ดขาดได้ทุกเรื่อง เพราะเสนาบดีผู้เดียวจะรอบรู้กิจการในกองทัพทั้งหมดไม่ได้ หากว่าเสนาบดีจะเป็นผู้รอบรู้หรือชำนาญในวิชาใดก็แต่เหล่าเดียวเท่านั้น เช่น ชำนาญแต่ทหารม้า ทหารราบ หรือทหารปืนใหญ่ เมื่อได้รวมทหารบกกับทหารเรือเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน เสนาบดีก็ยังไม่สามารถวินิจฉัยตัดสินให้เป็นการเด็ดขาดได้ทุกเรื่อง ด้วยการกระทำครั้งก่อนๆ เสนาบดีมักจะกระทำไปโดยไม่มีการปรึกษาหาหรืออย่างที่เราเห็น เสนาบดีทางฝ่ายทหารบกก็เป็นทหารบกและมีความรู้แต่เพียงฝ่ายทหารบก เสนาบดีฝ่ายทหารเรือก็เป็นทหารเรือก็มีความรู้แต่เพียงฝ่ายทหารเรือ ฉะนั้นจะเอาเสนาบดีฝ่ายทหารบกไปว่าการทางทหารเรือ หรือเอาเสนาบดีทหารเรือไปว่าการทหารบกก็จะไม่รู้เรื่องและไม่สามารถที่จะตัดสินการอย่างใด ๆ ได้ ฉะนั้นกิจการอันเกี่ยวกับทางเทคนิคซึ่งมีมากมาย จึงจำเป็นต้องมีกรรมการขึ้นคณะหนึ่งสำหรับปรึกษาเพื่อกิจการในเรื่องรายละเอียดดำเนินไปได้โดยสะดวก...เสนาบดีก็ย่อมไม่ต้องรับภาระในการที่จะวินิจฉัยด้วยตนเองที่ไม่สามารถจะวินิจฉัยได้” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2475, น. 46-48)

คณะกรรมการกลางกลาโหมถูกตั้งขึ้นตามพระบรมราชโองการประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม พ.ศ. 2475 กำหนดให้โครงสร้างคณะกรรมการกลางโหมมีจำนวน 17 คน ให้เสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง และมีผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารเรือเป็นกรรมการโดยตำแหน่งเช่นกัน นอกจากนี้ให้แต่งตั้งนายทหารของกองทัพบกและกรมทหารเรืออีกฝ่ายละ 7 คน เป็นกรรมการให้ครบตามกำหนด สำหรับกรณีที่คณะกรรมการกลางกลาโหมต้องวินิจฉัยในเรื่องการทหารที่มีลักษณะเฉพาะทางเทคนิค คณะกรรมการกลางกลาโหมมีอำนาจเลือกตั้งกรรมการที่เป็น “ผู้ชำนาญเฉพาะการ เฉพาะเหล่า เฉพาะชนิดหรือหน่วย” ให้เป็นกรรมการอีกชุดหนึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่า 3 คน เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาขึ้นต้นก่อนที่คณะกรรมการกลางกลาโหมจะวินิจฉัย ถ้ายังไม่สามารถวินิจฉัยได้อย่างครบถ้วนคณะกรรมการกลางกลาโหมยังมีอำนาจในการเรียกข้าราชการในสังกัดกระทรวงกลาโหมทุกคน ให้เข้ามาชี้แจงข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยได้ทุกเมื่อตามคำสั่งของคณะกรรมการกลางกลาโหม (พระบรมราชโองการ, 2475, น. 209-212)

จะเห็นว่ากลไกและกระบวนการในการวินิจฉัยเรื่องสำคัญทางเทคนิคของคณะกรรมการกลางกลาโหมถูกกำหนดไว้อย่างละเอียดรอบคอบ ในแง่หนึ่งเหมือนเป็นการตอกย้ำว่าเสนาบดี

กระทรวงกลาโหมได้หมดบทบาทลงแล้วในกองทัพ อย่างที่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชได้กล่าวไว้ ก่อนจบการแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรว่า “และกาลต่อไปพลเรือนก็อาจเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2475, น. 47)

สำหรับนายทหารบกและทหารเรือที่ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการกลางกลาโหมชุดแรก ส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้นำคณะราษฎรทั้งฝ่ายทหารบกและทหารเรือ โดยเฉพาะกรรมการฝ่ายทหารบก 7 นาย มีผู้นำคณะราษฎร 5 นาย เป็นกรรมการ ได้แก่ พ.อ.พระยาพลพล พยุหเสนา พ.อ.พระยาฤทธิ์อัคเนย์ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ และ พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม ส่วนกรรมการฝ่ายทหารเรือที่เป็นผู้นำคณะราษฎร ได้แก่ น.ต.หลวงศุภชลาศัย น.ต.หลวงสินธุสงครามชัย และร.อ.ชลิต กุลกำธร (กระทรวงกลาโหม, 2475, ไม่มีเลขหน้า)

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างคณะกรรมการกลางกลาโหม พ.ศ. 2475

3. คณะกรรมการกลางกลาโหมกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะราษฎร

อำนาจและข้อจำกัดด้านตัวบุคคลของเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นประเด็นสำคัญที่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชใช้เป็นเหตุผลในการตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม เพื่อให้สามารถวินิจฉัยราชการสำคัญโดยเฉพาะด้านเทคนิคให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักการ แต่เมื่อพิจารณาอำนาจของคณะกรรมการกลางกลาโหมที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายจะเห็นว่ามี การกำหนดอำนาจแบบกว้างๆ และบางเรื่องไม่ได้เกี่ยวกับด้านเทคนิคโดยตรง คือ “เพิ่ม ลด ปลด ย้าย ตำแหน่งข้าราชการหรือการวางอัตรากำลังเครื่องรบเครื่องอุปกรณ์การรบในกองทัพบกกับ กรมทหารเรือ ตลอดจนการวางงบประมาณเงิน” (พระบรมราชโองการ, 2475, น. 210) อำนาจของคณะกรรมการกลางกลาโหมที่ครอบคลุมงานบริหารราชการสำคัญของกองทัพทั้งหมด ทำให้ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญของคณะราษฎรในการควบคุมอำนาจกองทัพและจัดสรรทรัพยากรของกองทัพได้ตามต้องการ

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2475 กระทรวงกลาโหมได้รับอนุมัติงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2476 จำนวน 15,051,238 บาท สูงกว่างบประมาณ พ.ศ. 2475 ที่ได้รับในสมัยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถึง 1,733,000 บาท เฉพาะงบประมาณกองทัพบกได้รับจำนวน 9,892,842 บาท สูงกว่า งบประมาณ พ.ศ. 2475 ถึง 1,533,000 บาท (ราชกิจจานุเบกษา, 2476, น. 141) การเพิ่มขึ้นของงบประมาณกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2476 ทำให้คณะราษฎรถูกมองว่าดำเนินนโยบายทางทหารที่ไม่เหมาะสมในช่วงที่ประเทศกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งในการแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2475 พระวุฒิสภาสด์เนติญาณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้วิจารณ์การเพิ่มงบประมาณกระทรวงกลาโหมในการพิจารณา งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2476

“...เพราะเหตุใด เงินที่จะใช้จ่ายในทางกลาโหมจึงไม่คิดตัดทอนลง มาใช้ในทางอื่น เพื่อแบ่งเบาข้อเดือดร้อนบ้าง แต่ข้อใหญ่ใจความอยู่ ที่ว่า ก็ที่จะลดทหารจะเสียหายหรือไม่ รู้ดีและได้ใคร่ครวญว่าเวลานี้ เราเพิ่งเริ่มเปลี่ยนการปกครอง การทหารต้องเป็นของจำเป็น เพราะ เหตุว่าเราเป็นประเทศเล็ก แต่ยังคงคิดไปก็ยังไม่เห็นเหตุผลเท่าที่คิดว่า จะมีเหตุภายนอกแซกแซงบังเกิดขึ้น แม้หากว่าจะไปจริงและ เขาจะเอาจริง ๆ แล้วก็เชื่อว่าไม่มีทางสู้เลย รู้ว่าการทหารของเรานั้น มีไว้ก็เพื่อการภายใน จึงเห็นว่างบประมาณของกลาโหมซึ่งประมาณ เสีย 1/6 ของงบประมาณทั้งหมดของเรานี้ น่าจะแบ่งมาใช้ทางอื่น เสียบ้าง...เพราะในเวลาธรรมดาเห็นว่ามีจำเป็นต้องมีทหารมาก ทั้งทหารเองก็รับว่าไม่ได้ทำอะไรเลย...”

(สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2475, น. 677-678)

พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีและผู้อำนวยการทหารบกได้ลุกขึ้นกล่าวชี้แจงรายละเอียดกับพระวุฒิสภาในมติฐานถึงความจำเป็นในการบำรุงกองทัพ แต่ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนาขอให้ไม่มีการบันทึกในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2475, น. 679)

การที่คณะกรรมการกลางกลาโหมมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารราชการสำคัญของกองทัพ ทำให้ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลที่สุดในคณะกรรมการกลางกลาโหมสามารถกำหนดนโยบายและทรัพยากรของกองทัพเพื่อนำไปใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทัพคณะราษฎร โดยเฉพาะงบประมาณของกองทัพบก พ.ศ. 2475 ที่ได้รับอนุมัติในสมัยรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จำนวน 8,359,842 บาท (จิตรารณ ไชยภักขนา, 2521, น. 235) ได้ถูกนำไปใช้ในการจัดซื้อยุทโธปกรณ์จากบริษัทวิกเกอร์การ์เด็นลอร์ด ประเทศอังกฤษ จำนวน 4,000,000 บาท (จิตรารณ ไชยภักขนา, 2521, น. 305) ซึ่งยุทโธปกรณ์ที่สั่งซื้อในช่วงปลายปี พ.ศ. 2475 และเข้าประจำการในกองทัพบก (เฉพาะหน่วยทหารในกรุงเทพฯ) ช่วง พ.ศ. 2476 คือ รถถังแบบ 76 ขนาด 7.5 ตัน จำนวน 10 คัน รถถังลอยน้ำ แบบ 76 ขนาด 3 ตัน จำนวน 2 คัน² รถติดตั้งปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน (ป.ต.อ.) ขนาด 40 ม.ม.³ จำนวน 26 คัน (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ, 2526, ไม่มีเลขหน้า) และรถบรรทุกดอดจ์ (Dodge) พร้อมติดตั้งปืนกล⁴ จำนวน 40 คัน (ธีรารักษ์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2534, น. 196)

² รถถังแบบ 76 มีกระสุน 5-13 ม.ม. ความเร็วสูงสุดบนถนน 22-35 ก.ม./ช.ม. ความเร็วในภูมิประเทศ 3.8 ก.ม./ช.ม. พลประจำรถ 3 นาย อาวุธปืนขนาด 47 ม.ม. 1 กระบอก ปืนกลขนาด 8 ม.ม. 1 กระบอก น้ำหนัก 7.5 ตัน ผลิตที่ประเทศอังกฤษ (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอก เสริม ณ นคร, 2553, น. 193)

³ รถติดตั้งปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน (ป.ต.อ.) มีปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน ขนาด 40 ม.ม. ติดตั้งบนรถกึ่งสายพาน สามารถยิงอัตโนมัติ 200 นัด/นาที ด้วยกระสุนระเบิดในอากาศในการยิงกระสุนจะกระเด้งได้ไกล 3.98 ก.ม. ส่วนการยิงทำลายสามารถยิงได้ไกล 5.7 ก.ม. (กระทรวงกลาโหม, 2526, น. 642)

⁴ รถบรรทุกถูกดัดแปลงให้ติดอาวุธปืนกลหนักด้วยการสร้างแท่นเหล็กตรึงแน่นกับพื้นรถ แล้วต่อเสาขึ้นมากลางแท่นสูงประมาณเมตรเศษ บนยอดเสาติดปืนกลหนักสามารถส่ายยิงได้ 45 องศา ซึ่งรถบรรทุกติดปืนกลหนักถูกกำหนดให้ประจำการในกองพันทหารราบที่กรุงเทพฯ กองพันละ 7-8 คัน (นายหนวย [นามแฝง], 2530, น. 341)

ภาพที่ 2 รถถังแบบ 76

ภาพที่ 3 รถติดตั้งปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน (ปตอ.) ขนาด 40 ม.ม.

ภาพที่ 4 รถบรรทุกดอดจ์ (Dodge) พร้อมติดตั้งปืนกล

การเพิ่มขึ้นของงบประมาณของกองทัพภายใต้อำนาจของคณะกรรมการกลางกลาโหม นอกจากจะทำให้เกิดคำถามจากสภาผู้แทนราษฎรต่อนโยบายด้านการทหารของคณะราษฎร แล้ว ยังกลายเป็นส่วนหนึ่งในความขัดแย้งทางการเมืองและภายในกองทัพ เนื่องจากงบประมาณของกองทัพที่เพิ่มขึ้นไม่ได้ถูกนำไปใช้พัฒนาและปรับปรุงกองทัพโดยรวมทั้งหมด แต่ถูกนำมาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทัพคณะราษฎรซึ่งเป็นหน่วยทหารในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการสั่งซื้อยุทโธปกรณ์ในช่วง พ.ศ. 2475-2476 ที่จัดซื้อเพื่อประจำการหน่วยทหารในกรุงเทพฯ จะเห็นว่าในช่วงปลายปี พ.ศ. 2476 เมื่อกองทัพคณะผู้บัญชาการยกกำลังทหารมาประชิดกรุงเทพฯ และได้ยื่นคำขาด 6 ข้อแก่รัฐบาล พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา โดยในข้อที่ 6 ระบุว่า “การปกครองกองทัพ จักต้องมีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธสำคัญ แยกกันไปประจำท้องถื่น มิให้มีกำลังส่วนใหญ่อยู่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง” (ศรีกรุง, 2476, น. 19) ซึ่งทางรัฐบาลโดย พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ชี้แจงในคำแถลงการณ์รัฐบาลฉบับที่ 20 วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ว่า

“...กำลังจำต้องต่างกันตามความสำคัญของท้องถิ่น เช่น กรุงเทพฯ ซึ่งเป็น พระมหานคร เป็นที่ว่าการกลางของรัฐบาล เป็นพระราชสำนักที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์กลางแห่งตลาดเงินของประเทศสยาม ย่อมต้องการกำลังมากกว่าท้องถิ่นอื่น ๆ หนึ่งถ้ากระจายกำลังให้เป็นส่วนเท่า ๆ กันหมด ความมั่นคงของรัฐบาลกลางก็คงจะไม่บริบูรณ์ อุทาหรณ์ เช่น ถ้ากำลังทหารกรุงเทพฯ มีเท่ากับกำลังทหารนครราชสีมาหรืออยุธยา ป่านนี้พระองค์เจ้าบรมเดชก็คงเปลี่ยนคณะรัฐบาลได้สำเร็จแล้ว”

(ศรีกรุง, 2476, น. 20-21)

การก่อจลาจลของกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมืองในปลาย พ.ศ. 2476 หรือ “เหตุการณ์กบฏบวรเดช” ได้จบลงด้วยชัยชนะอย่างเหนือชั้นของกองทัพคณะราษฎร ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการปรับปรุงกองทัพของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ที่ได้ใช้คณะกรรมการกลางกลาโหมเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการควบคุมอำนาจและการบริหารราชการสำคัญของกองทัพ ทำให้คณะราษฎรสามารถจัดสรรทรัพยากรที่สำคัญเพื่อใช้สร้างความเข้มแข็งให้กับกองทัพคณะราษฎร ซึ่งเป็นหน่วยทหารที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะด้านยุทธโธปกรณ์สมัยใหม่ที่ถูกจัดซื้อมาประจำการเฉพาะหน่วยทหารในกรุงเทพฯ เท่านั้น⁵ อย่างไรก็ตาม ภายหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชจบลง นายทหารที่อยู่ฝ่ายปรปักษ์คณะราษฎรได้ถูกกำจัดออกไปจากกองทัพ พร้อมกับการก้าวขึ้นสู่อำนาจในกองทัพของ พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม แม่ทัพฝ่ายรัฐบาลผู้พิชิตชัยเหนือกองทัพคณะกู้บ้านกู้เมือง และกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงกองทัพแทน พ.อ.พระยาทรงสุรเดชที่หมดบทบาทลงภายหลังการรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ทำให้แนวทางการปรับปรุงกองทัพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยในการปรับปรุงโครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2477 ได้มีการยกเลิกประกาศกำหนดหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและตั้งกรรมการกลางกลาโหม (ราชกิจจานุเบกษา, 2477, น. 156) ซึ่งเป็นมรดกสำคัญจากการปรับปรุงกองทัพของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชเมื่อ พ.ศ. 2475 ผลที่เกิดขึ้นจากการยกเลิกประกาศดังกล่าว

⁵ ความได้เปรียบด้านอาวุธยุทธโธปกรณ์ของกองทัพคณะราษฎรสะท้อนอย่างชัดเจนในเนื้อหาจดหมายที่เขียนถึงชาวเมืองนครราชสีมาของ พ.ท.พระเจี๋ยรุกปัจจามิตร ผู้บังคับการกองรบ ว่า “...การจะเข้าสู้รบกับกองทัพของพระเจ้าอยู่หัวนั้น ก็เปรียบด้วยแมลงเม่าบินเข้ากองไฟ ไม่มีทางใดที่จะชนะได้เลย เพราะอาวุธก็มากมาย พร้อมทั้งปืนใหญ่ และปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน ปืนกลหนัก ปืนกลเบา รถถังค์ใหญ่เล็กตลอดจนอาวุธปืนเล็กพร้อมบริบูรณ์ และทุกสิ่งทุกอย่างมีมากมายไม่มีจำนวนจำกัดอาจเรียกร้องและหนุนเนื่องได้ตลอดเวลา” (ประชาชาติ, 2476, น. 5)

ทำให้คณะกรรมการกลางกลาโหมที่มีอายุเพียง 2 ปีต้องถูกยุบลง และในด้านหนึ่งกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูอำนาจและบทบาทในการบริหารราชการสำคัญของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมขึ้นมามีอีกครั้ง

4. สรุป

คณะกรรมการกลางกลาโหมถูกตั้งขึ้นตามแนวคิดการปรับปรุงกองทัพของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475 แม้เหตุผลส่วนหนึ่งของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชจะอธิบายการตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหมขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการสำคัญของกองทัพให้ดำเนินไปอย่างรอบคอบและถูกหลักการภายใต้การตัดสินใจร่วมกันของคณะบุคคลแทนการให้อำนาจการตัดสินใจไว้ที่บุคคลเดียวก็ตาม แต่ด้านหนึ่งคงปฏิเสธไม่ได้ว่าคณะกรรมการกลางกลาโหมเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมอำนาจกองทัพ ซึ่งเป็นผลมาจากข้อจำกัดด้านสถานะของนายทหารคณะราษฎรที่ไม่สามารถเข้าสู่ตำแหน่งระดับสูงในกองทัพได้ ซึ่งคณะกรรมการกลางกลาโหมถือเป็นกลไกอำนาจใหม่ที่ถูกตั้งขึ้นตามสถานการณ์หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ทางการเมืองที่คณะราษฎรกำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้น

คณะกรรมการกลางกลาโหมถูกกำหนดให้อำนาจในการบริหารราชการสำคัญของกองทัพแทนเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทำให้คณะกรรมการกลางกลาโหมมีอำนาจอิสระในการกำหนดและพิจารณาบริหารราชการสำคัญทั้งหมดของกองทัพไม่ว่าจะเป็นการจัดโครงสร้างกองทัพบก การแต่งตั้งโยกย้ายนายทหาร การจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ และการวางงบประมาณ นอกจากนี้การมีอำนาจเต็มในการบริหารราชการของกองทัพแล้ว คณะกรรมการกลางกลาโหมยังมีลักษณะพิเศษที่สำคัญคือไม่อยู่ภายใต้โครงสร้างหรือการบังคับบัญชาของหน่วยงานใดไม่ว่าจะเป็นกองทัพหรือรัฐบาล ส่งผลให้การบริหารราชการในกองทัพของคณะกรรมการกลางกลาโหมไม่สามารถถูกแทรกแซงได้ ด้วยคุณลักษณะพิเศษและอำนาจดังกล่าวนี้ คณะกรรมการกลางกลาโหมจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของคณะราษฎรในการควบคุมอำนาจกองทัพ รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการควบคุมทรัพยากรที่สำคัญโดยเฉพาะยุทโธปกรณ์ เพื่อใช้สร้างความเข้มแข็งให้กับกองทัพคณะราษฎรที่กรุงเทพฯ ในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางเมืองที่มีผลต่อความอยู่รอดของคณะราษฎรและระบอบการปกครองใหม่

เอกสารอ้างอิง/References

- กระทรวงกลาโหม. (2475). *ทำเนียบทหาร ตอน 1*. พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่.
- กระทรวงกลาโหม. (2526). *วิชาวิทยาการทหาร (Military Science)*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ..
- จิตรารณณ์ ไชยกันทา. (2521). *การจัดราชการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- จักรปาณีสรีศิลป์สุทธิ, หลวง. (2499). เรื่องของเจ้าพระยามหิธร. ใน *ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499*. พระนคร: ตีรณสาร.
- ถึงเพื่อนพลเมืองชาวนครราชสีมา. (23 ตุลาคม 2476). ประชาชาติ, น. 5.
- ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. (2534). *รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นายหนวย [นามแฝง]. (2530). *เจ้าฟ้าประชาธิปก: ราชันผู้รักการ*. กรุงเทพฯ: สัมพันธ์พาณิชย์.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2556). 80 ปีแห่งการปฏิวัติสยาม. ใน สุราชัย ยัมประเสริฐและทิพย์พาพร ดันติสุนทร. *จาก 100 ปี ร.ศ. 130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย*. 13. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- บุญเลอ เจริญพิภพ. (2475). *ประมวญเหตุการณ์และภาพในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ปั้น บุญเกียรติและเฮง เล้ากระจ่าง. (2475). *สยามรัฐ: เปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินอย่างมีพระราชอาธิปไตยได้พระธรรมนูญการปกครอง ภาค 1*. พระนคร: เติลเมล์.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2468). *พระราชดำรัสทรงตั้งอภิรัฐมนตรีสภา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2468/D/2618.PDF>.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2475). *พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475*. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/A/166.PDF>.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2475). *พระบรมราชโองการประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม พ.ศ. 2475*. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2559, จาก www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/A/209.PDF.

ราชกิจจานุเบกษา. (2475). คำอธิบายงบประมาณรายได้รายจ่าย พ.ศ. 2476. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561, จาก

www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2476/D/133.PDF.

ราชกิจจานุเบกษา. (2475). ประกาศกระทรวงกลาโหม เรื่อง นายทหารออกจากประจำการ. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561, จาก

www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/D/1343.PDF.

ราชกิจจานุเบกษา. (2477). พระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2477. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2561, จาก

<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2477/A/155.PDF>.

ศรีกรุง. (2476). รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือน และราษฎรทั่วไป. พระนคร: ศรีกรุง.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2475). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2475 วันที่ 13 กรกฎาคม 2475. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2559, จาก http://dl.parliament.go.th/bitstream/handle/lirt/375859/7_24750713_wb.pdf?sequence=1.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2475). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 47/2475 วันที่ 20 ธันวาคม 2475. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2560, จาก http://drmlib.parliament.go.th/securepdf/p_375840.pdf.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎรครั้งที่ 12 เรื่อง ประกาศกำหนดหน้าที่เสนอบดีกระทรวงกลาโหม, (11 กรกฎาคม 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2474). ม-ร.7.รล/1 เรื่อง เบ็ดเสร็จกรมราชเลขาการ.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลโท หม่อมเจ้า คัสตาวัส จักรพันธุ์. (2526). กรุงเทพฯ: ตำนานสถาการพิมพ์.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอก เสริม ณ นคร. (2553). กรุงเทพฯ: ครอบครัวพลเอก เสริม ณ นคร.